

Anders gezegd - Duitse pendanten van het Nederlandse bijwoord *anders*.

Petra Campe (Universiteit Gent) & Hans Smessaert (KU Leuven)

Abstract

In hun analyse van het Nederlandse bijwoord 'anders' onderscheiden Smessaert & Van Belle (2010) drie grote subtypes m.b.v. de concepten van comparatief en foriciteit. Het intraclausale Type I *anders* is [+comparatief/+forisch] en in essentie een bijwoord van wijze. Het sterk-interclausale Type II *anders* is [-comparatief/+forisch] en vervult de rol van een voegwoordelijk bijwoord. Het zwak-interclausale Type III *anders*, ten slotte, is [-comparatief/-forisch] en gedraagt zich als een attitudeel discourse markeerder. In deze bijdrage bestuderen we de Duitse pendanten van de verschillende types *anders* in het Nederlands. De voorgestelde driedeling blijkt grosso modo te corresponderen met een Duitse vertaling als 'anders' voor type I, als 'sonst' voor type II en een vertaling voor type III die noch van 'anders' noch van 'sonst' gebruik maakt. In sommige gevallen blijkt een vertaling zowel met 'anders' als met 'sonst' mogelijk te zijn. Het onderzoek is gebaseerd op een parallel corpus van Nederlandse romans met hun Duitse vertaling.

1. Inleiding

Inkova-Manzotti (2002) en Lamiroy & Charolles (2005) bieden een gedetailleerde analyse van het Franse bijwoord *autrement* en Lamiroy & Van Belle (2003) bestuderen de verschillpunten en gelijkenissen tussen het Franse *autrement* en het Nederlandse *anders*. Geïnspireerd door dat laatste, contrastieve onderzoek stellen Smessaert & Van Belle (2010) een uitgebreide typologie op voor het Nederlandse *anders*. Met deze bijdrage willen we een volgende stap zetten op dit onderzoeksspoor, door de typologie van Smessaert & Van Belle als vertrekpunt te nemen voor een verkennend contrastief onderzoek Nederlands-Duits. Alhoewel we ons in deze fase beperken tot één vertaalrichting — we bestuderen de pendanten in het Duits (doeltaal) van de verschillende types *anders* in het Nederlands (brontaal) — zullen we onze resultaten toch ook vergelijken met monolinguaal-Duitse analyses van 'sonst' en/of 'anders' in o.m. Wunderlich (1979) en Fobbe (2007).

De databank met Nederlandse zinnen en hun Duitse vertaling is aangelegd op basis van het parallelle corpus Nederlands-Duits (*PAND*), samengesteld door de vakgroep Vertalen, Tolken en Communicatie van de UGent, en bestaande uit 10 Nederlandstalige romans (totaal 372425 woorden) en hun Duitse vertaling (totaal 363647 woorden). De bibliografische details van de originele romans en hun Duitse vertalingen zijn te vinden in de Appendix. We gebruiken de lettercodes verderop bij het citeren van voorbeeldzinnen en hun eventuele context. Het onderzoek toont aan dat niet alleen de zin zelf maar ook de context ervan relevant kan zijn voor de interpretatie van *anders* en bijgevolg ook voor de keuze van de Duitse pendanten.

Bij het coderen van de zinsparen hebben we 9 vertaalkeuzes onderscheiden, die uiteenvallen in twee groepen. In Tabel 1a, goed voor 80% van de voorbeelden, heeft het Nederlands een bijwoordelijk *anders* (A1) dat als Duitse pendant het bijwoordelijke 'anders' (A1), een vorm van het adjectivische 'ander' (A2), het bijwoordelijke 'sonst' (S) of een andere vorm (Y) krijgt. In één uitzonderlijk geval krijgen we zelfs een dubbele vertaling met 'anders' én 'sonst' (A1A1S). Bemerkt dat we bij de beschrijving de Nederlandse objecttaal in cursief weergeven en de Duitse objecttaal tussen aanhalingstekens. In Tabel 1b staan dan die vertaalkeuzes waarbij in de Duitse vertaling een adverbiaal 'anders' (A1) of 'sonst' (S) verschijnt, terwijl in het

Nederlandse origineel géén *anders* voorkomt, maar wel een vorm van het adjectivische *ander* (A2) of een andere vorm (X).

code	NL origineel	DT vertaling
A1A1	<i>anders</i>	'anders'
A1A2	<i>anders</i>	'ander()'
A1S	<i>anders</i>	'sonst'
A1Y	<i>anders</i>	'Y'
A1A1S	<i>anders</i>	'anders+sonst'

Tabel 1a De 5 vertaalkeuzes van NL *anders* => DT

code	NL origineel	DT vertaling
A2A1	<i>ander()</i>	'anders'
A2S	<i>ander()</i>	'sonst'
XA1	X	'anders'
XS	X	'sonst'

Tabel 1b De 4 vertaalkeuzes NL => DT '*anders*' of '*sonst*'

We willen deze tweede groep mee in de analyse opnemen om te kunnen nagaan of er eventueel betekenissen zijn van het Duitse '*anders*' of '*sonst*' die buiten het bereik van het Nederlandse *anders* vallen. Daarom kreeg zowel het Nederlandse origineel als de Duitse vertaling — naast de code voor de vertaalkeuze — ook een (syntactico-)semantische code gebaseerd op de typologie in Smessaert & Van Belle (2010). Een beknopte beschrijving van die typologie vormt dan ook het uitgangspunt van deze bijdrage (§ 2). In een tweede stap geven we een globaal overzicht van de resultaten (§3). Vervolgens gaan we dieper in op de twee groepen vertaalkeuzes die we hierboven hebben beschreven, m.n. de verschillende Duitse pendanten van het Nederlandse bijwoord *anders* (§4), en de andere Nederlandse pendanten van het Duitse '*anders*' en '*sonst*' (§5). Tot slot gaan we op zoek naar een mogelijke verklaring voor twee probleemgebieden, namelijk gevallen waarbij de Duitse vertaling een andere semantische categorie uitdrukt dan het Nederlandse origineel, en patronen waarbij de Duitse vertaling een alternantie tussen '*anders*' en '*sonst*' vertoont (§6).

2. De 3 types *anders* in het Nederlands

In hun analyse van het Nederlandse bijwoord *anders* onderscheiden Smessaert & Van Belle (2010:138-146) drie grote subtypes m.b.v. de concepten van COMPARATIEF en FORICITEIT. De parameter [$\pm$ comparatief] geeft aan of *anders* al dan niet kan combineren met een *dan*-constituent die het tweede lid van een vergelijking uitdrukt. De parameter [$\pm$ forisch] bepaalt of de interpretatie van *anders* al dan niet afhangt van de aanwezigheid van een specifieke constituent in de voorafgaande talige context. Het Type I *anders* is [+comparatief/+forisch] en in essentie een bijwoord van wijze. De vier subtypes van type I *anders* worden in (1) tot (4) geïllustreerd.

- (1) type Ia: **nabepaling**
 a. Ik gaf het boek aan iemand/niemand anders.
 b. Ze legde die kranten ergens/nergens anders.
 (Smessaert & Van Belle, 2010:140)
- (2) type Ib: **bepaling van wijze**
 Ze hebben anders gereageerd.
 (Smessaert & Van Belle, 2010:140)
- (3) type Ic: **voorwerp van wijze**
 Ze zullen zich morgen anders gedragen.
 (Smessaert & Van Belle, 2010:140)
- (4) type Id: **deel van een complex predicaat**
 De sfeer was die avond anders.
 (Smessaert & Van Belle, 2010:140)

In (1) fungeert *anders* als een bijwoordelijke nabepaling bij indefiniete en negatieve (maar mogelijk ook interrogatieve en exclamatieve) elementen, zowel voornaamwoorden in (1a) als (locatieve) bijwoorden in (1b). Voorbeeld (2) weerspiegelt het klassieke gebruik van *anders* als een optionele bijwoordelijke bepaling van wijze bij het gezegde. In (3), daarentegen, vervult *anders* de functie van voorwerp van wijze, m.a.w. als een essentieel onderdeel van het valentiepatroon van het werkwoord *zich gedragen*. In combinatie met het koppelwerkwoord *zijn* in (4) fungeert *anders* als aanvulling bij het gezegde, m.a.w. als bouwsteen van het complexe gezegde *anders zijn*. Ondanks de duidelijke verschillen, hebben de verschillende lezingen van *anders* in (1-4) het kenmerk [+forisch] gemeenschappelijk: de interpretatie van *anders* is cruciaal afhankelijk van de aanwezigheid van specifieke referenten in het voorafgaande discours: andere mensen of plaatsen in (1a-b), andere manieren van reageren in (2), andere manieren van zich gedragen in (3), en andere manieren van zijn in (4). Dit soort van informationele afhankelijkheid hangt samen met het intrinsiek comparatieve karakter van de betrokken patronen: in elk van deze gevallen van [+comparatief] *anders* kan de vergelijkingsrelatie worden geëxpliciteerd door bvb. de constituent *dan vorige keer* toe te voegen als tweede lid van de vergelijking.

Het Type II *anders* is [-comparatief/+forisch] en vervult de rol van een voegwoordelijk bijwoord. De verschillende voorbeelden van type II *anders* in (5-7) delen het kenmerk [+forisch] met de type I gevallen in (1-4): de interpretatie van *anders* vereist een specifieke band met elementen uit de voorafgaande talige context:

- (5) type IIa: **negatieve conditie**
 Doe wat men je vraagt. Anders krijg je de baan niet.
 (Smessaert & Van Belle, 2010:141)
- (6) type IIb: **temporele uitzondering**
 Hij is vanavond nogal nors. Anders is hij zeer vriendelijk.
 (Smessaert & Van Belle, 2010:142)

(7) type IIc: **niet-temporele uitzondering**

De tekst bevatte enkele tikfouten. Anders was hij goed geschreven.
(Smessaert & Van Belle, 2010:142)

Zoals o.m. blijkt uit zijn typische zinsinitiële positie fungeert type II *anders* als een zinsverbindend mechanisme. We spreken dan ook van een INTERCLAUSAAL *anders*, in tegenstelling tot een INTRACLUSAAL *anders* van type I. Met type IIa in (5) is *anders* vervangbaar door *zoniet*: de eerste zin drukt een negatieve voorwaarde uit voor de tweede zin. Met *anders* in (6-7) geldt de eerste zin als een uitzondering op het algemene patroon dat in de tweede zin wordt beschreven. Het type IIb *anders* van temporele uitzondering in (6) krijgt m.a.w. een interpretatie van 'normaal' of 'gewoonlijk', terwijl de niet-temporele uitzondering van type IIc *anders* in (7) equivalent is met 'verder' of 'voor de rest'. Het cruciale verschil tussen intraclausaal *anders* in (1-4) en interclausaal *anders* in (5-7) is dat in het laatste geval de comparatieve lezing niet meer mogelijk is: als we in (5-7) toch een *dan*-constituent toevoegen krijgen we geen verdere uitwerking van de bedoelde lezing van de oorspronkelijke zin, maar wel een herinterpretatie als een [+comparatief] type I *anders*. De formele criteria van proportionaliteit met *hoe?/zo*, de mogelijkheid tot clefting en het gebruik binnen de scope van negatie tonen aan dat het [+comparatieve] type I *anders* INTRACLUSAAL is (Smessaert & Van Belle, 2010:147-154). De criteria van accommodatie (met negatieve conditionaliteit of disjunctie) en de interactie met de nevenschikkende voegwoorden, daarentegen, tonen aan dat type II *anders* een cruciale rol speelt op het tekstuele, en dus INTERCLAUSALE, niveau (Smessaert & Van Belle, 2010:154-165).

Type III *anders*, ten slotte, is [-comparatief/-forisch] en gedraagt zich als een attitudeel discourse markeerder:

(8) type III: **commentatief**

Het feest gaat helaas niet door. Ik had me er anders al op verheugd.
(Smessaert & Van Belle, 2010:145)

Alhoewel er voor de betekenissen van *anders* in type I en II een waaier aan parafrases opduikt (zoals 'op een andere manier', 'zo niet', 'normaal', 'verder' e.d.), is de keuze voor een specifieke tegenhanger in de meeste concrete gevallen vrij duidelijk. Dit is niet langer het geval bij type III *anders* in (8): de hierboven vernoemde parafrases zijn niet van toepassing, en ook concessieve herformuleringen slagen er niet in om de betekenisbijdrage van dit type *anders*, dat we COMMENTATIEF noemen, precies te vatten. Type II en type III *anders* zijn verwant omdat ze allebei [-comparatief] zijn, maar ze verschillen van elkaar wat betreft foriciteit. Ondanks zijn algemene commentatieve functie verwijst type III *anders* niet expliciet naar een specifieke constituent in het discours en is het dus [-forisch]. Desalniettemin blijft het globale idee van zinsverbinding wel aanwezig: type III *anders* is zeker niet intraclausaal, want het vervult geen enkele rol als participant of omstandigheid van de stand van zaken beschreven in de zin waar het deel van uitmaakt. Om zowel de verschillen als de gelijkenissen tussen type II en type III te vatten spreken we van een STERK-INTERCLAUSAAL type II en een ZWAK-INTERCLAUSAAL type III. De grammaticaliseringsliteratuur spreekt in dit verband van een overgang van een propositionele relatie naar een uitingrelatie: "Discourse markers typically indicate the speaker's rhetorical, metatextual stance towards the cohesiveness of the discourse by conveying conviction, uncertainty, or unwillingness to take responsibility for the truth of what is said, and are in that broad sense modal" (Traugott & Dasher 2002: 152/155). Het commentatieve type III *anders* in (8) drukt duidelijk zo'n negatieve retorische

attitude van de spreker uit tegenover de informatie uit de vorige zin en biedt er een motivatie voor. Uit de niet-toepasbaarheid van de hierboven vermelde formele criteria van type I en type II blijkt enerzijds dat type III *anders* niet tot centrale beschrijving van de gebeurtenis behoort en anderzijds dat het ook geen sterke (con)textuele cohesie (Smessaert & Van Belle, 2010:165-171).

3 Globaal overzicht van de resultaten

We bekijken de globale resultaten van de analyse in drie stappen. Eerst en vooral kijken we naar de eerste groep vertaalkeuzes (Tabel 1a), m.n. die met het bijwoord *anders* in het Nederlandse origineel. Drie van de vier Duitse vertaalkeuzes komen relatief gelijkmatig verdeeld voor in de data: het adjectivische ‘ander’ (A1A2) is het meest frequent met 32,6%, gevolgd door adverbiaal ‘anders’ (A1A1) en ‘sonst’ (A1S), met resp. 26,9% en 27,3%. Slechts in 12,9% van de gevallen wordt het Nederlandse *anders* niet vertaald door ‘ander(s)’ of ‘sonst’ (A1Y). Als we de eerste drie vertaalkeuzes samennemen, dan stellen we vast dat het Nederlandse *anders* in 59,9% van de gevallen een Duitse pendant met ‘ander(s)’ krijgt.

code	la	lb	lc	ld	la/lb/lla	lla	llb	llc	III	totaal	%
A1A1	14	18	16	23	0	0	0	0	0	71	26,9
A1A1S	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0,4
A1A2	79	1	1	5	0	0	0	0	0	86	32,6
A1S	16	0	0	0	0	38	16	1	1	72	27,3
A1Y	16	2	2	7	0	2	1	0	4	34	12,9
totaal	125	21	19	35	1	40	17	1	5	264	100,0
%	47,3	8,0	7,2	13,3	0,4	15,2	6,4	0,4	1,9	100,0	
	76,1					21,9			1,9		

Tabel 2 De 5 vertaalkeuzes NL *anders* => DT

Wat de distributie van de voorbeelden met *anders* betreft, in termen van de typologie van Smessaert & Van Belle (2010), stellen we een duidelijk onevenwicht vast in de globale driedeling: 76,1% van de voorbeelden zijn van type I (201/264), 21,9% van type II (58/264) en amper 1,9% van type III (5/264). Binnen type I is het subtype la van de bijwoordelijke nabepaling verreweg het meest dominant met 47,3%, terwijl binnen type II het subtype lla van de negatieve conditie de sterkste vertegenwoordiger is met 15,2%. Tabel 2 maakt ook een paar algemene observaties mogelijk over de correlatie tussen vertaalkeuze en betekenis categorie. Eerst en vooral blijken de gevallen waarbij het Nederlandse *anders* een Duitse pendant ‘anders’ of ‘ander’ heeft (A1A1 en A1A2) allemaal van type I te zijn. Omgekeerd vertoont de Duitse pendant ‘sonst’ (A1S) dan weer een sterke voorkeur voor type II, maar ook type la komt voor. Type III *anders* krijgt, althans in dit corpus, nooit een Duitse vertaling met ‘ander(s)’. Tot slot komt het Nederlandse *anders* dat géén ‘ander(s)’ of ‘sonst’ als Duitse vertaling krijgt (A1Y) voor in alle drie de grote betekenis categorieën. Bij dit laatste type is het belangrijk om te beklemtonen dat de Nederlandse voorbeelden zo goed als altijd wel degelijk een Duitse vertaling met ‘anders’ of ‘sonst’ (en dus dichter bij de brontaal) hadden kunnen krijgen maar dat de vertaler om een of andere reden voor een vrijere vertaling heeft gekozen.

Als we nu, in een tweede stap, de dataverzameling uitbreiden met de 4 vertaalkeuzes uit Tabel 1b, door m.n. ook te kijken naar die voorbeelden die in de Duitse vertaling een

'anders' of 'sonst' hebben maar geen *anders* in het Nederlandse origineel, dan zien we dat de globale observaties n.a.v. Tabel 2 in hoge mate overdraagbaar zijn naar de overkoepelende Tabel 3:

code	la	lb	lc	ld	la/lb/lIa	IIa	IIb	IIc	III	totaal	%
A1A1	14	18	16	23	0	0	0	0	0	71	21,3
A1A1S	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0,3
A1A2	79	1	1	5	0	0	0	0	0	86	25,8
A1S	16	0	0	0	0	38	16	1	1	72	21,6
A1Y	16	2	2	7	0	2	1	0	4	34	10,2
A2A1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	3	0,9
A2S	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0
XA1	3	9	6	3	0	0	0	0	0	21	6,3
XS	9	0	0	0	0	16	3	17	0	45	13,5
totaal	138	31	25	39	1	56	20	18	5	333	100,0
	41,4	9,3	7,5	11,7	0,3	16,8	6,0	5,4	1,5	100,0	
	70,2					28,2			1,5		

Tabel 3 De 9 vertaalkeuzes NL => DT

De drie dominante vertaalkeuzes uit Tabel 2 blijven ook in Tabel 3 het best vertegenwoordigd: het adjectivische 'ander' (A1A2) met 25,8%, gevolgd door adverbiaal 'anders' (A1A1) en 'sonst' (A1S), met resp. 21,2% en 21,6%. De twee relevante extra vertaalkeuzes, waarbij het Nederlands géén *anders* heeft, maar het Duits wel 'anders' (XA1) of 'sonst' (XS) zijn, qua globale frequentie (met resp. 6,3% en 13,5%), eerder te vergelijken met hun spiegelbeeld (A1Y) waarbij het Nederlandse *anders* niet correspondeert met Duits 'ander(s)' of 'sonst' en dat voorkomt in 10,2% van de gevallen. Bemerk dat we de vertaalkeuze waarbij een adjectivisch *ander* in het Nederlands een Duitse vertaling met 'sonst' zou krijgen (A2S) helemaal niet in het corpus hebben aangetroffen. Ook de globale distributie over de drie hoofdtypes *anders* in Tabel 3 loopt in hoge mate parallel met die in Tabel 2: type I is goed voor 70,2%, type II voor 28,2% en type III voor 1,5%. Ook wat de subtypes betreft blijft een centrale rol weggelegd voor de nabepaling van type Ia met 41,4% en het negatief-conditionele type IIa met 16,8%. Merk op dat de relatieve stijging van type II van 21,9% in Tabel 2 naar 28,2% in Tabel 3 (en de corresponderende daling van type I van 76,1% naar 70,2%) zo goed als volledig op rekening komt van de 17 voorbeelden van type IIc in de vertaalkeuze XS (zie § 5.2 voor meer details). Tot slot blijken ook de in Tabel 2 geobserveerde correlaties tussen vertaalkeuze en betekenis categorie van toepassing op de extra vertaalkeuzes in Tabel 3. Als het Nederlands géén *anders* heeft, maar het Duits wel 'anders' (XA1) betreft het systematisch patronen van type I. Als het Nederlands géén *anders* heeft, maar het Duits wel 'sonst' (XS), dan gaat het opnieuw ofwél om een type Ia ofwél om een type II.

In een derde stap bij de analyse van de globale resultaten kijken we per kolom van Tabel 3 naar de procentuele verdeling over de verschillende vertaalkeuzes. Meest opvallend daarbij is dat, binnen het type I in Tabel 4, subtype Ia zich in minstens twee opzichten onderscheidt van de drie andere. Eerst en vooral heeft type Ia met 57,2% een sterke voorkeur voor de adjectivische vertaalkeuze (A1A2), terwijl bij de types Ib (58,0%), Ic (64,0%) en Id (58,9%) de adverbiale vertaalkeuze (A1A1) verreweg het meest dominant is. Ten tweede krijgen de types Ib, Ic en Id nooit een vertaling met

'sonst', terwijl die laatste bij type Ia (A1S+XS) goed is voor 18% van de gevallen. Tot slot blijken de onderste drie vertaalkeuzes, waarbij in het Nederlands dus géén *anders* voorkomt, bij types Ia en Id slechts ongeveer 10% van de gevallen uit te maken, terwijl het bij types Ib en Ic minstens om een kwart van de gevallen gaat.

code	Ia		Ib		Ic		Id	
	N	%	N	%	N	%	N	%
A1A1	14	10,1	18	58,0	16	64,0	23	58,9
A1A2	79	57,2	1	3,2	1	4,0	5	12,8
A1S	16	11,5	0	0,0	0	0,0	0	0,0
A1Y	16	11,5	2	6,4	2	8,0	7	17,9
A2A1	1	0,7	1	3,2	0	0,0	1	2,5
XA1	3	2,1	9	29,0	6	24,0	3	7,6
XS	9	6,5	0	0,0	0	0,0	0	0,0
totaal	138	100,0	31	100,0	25	100,0	39	100,0

Tabel 4 Distributie van de vertaalkeuzes per betekenis van type I

Bij de betekenistypes II en III is de distributie van de vertaalkeuzes heel wat eenvoudiger. Tabel 3 leert ons dat types IIa en IIb zo goed als altijd kiezen voor een Duitse vertaling met 'sonst', met bovendien een voorkeur voor A1S boven XS. Type IIc heeft bijna uitsluitend een Duitse vertaling met 'sonst' die niet met een origineel *anders* correspondeert (XS), terwijl het Nederlandse *anders* van type III meestal géén 'anders' of 'sonst' heeft in het Duits (A1Y).

In deze paragraaf hebben we de distributie van de verschillende vertaalkeuzes per type (en dus per betekenis categorie) in kaart gebracht. In de twee volgende paragrafen hanteren we het complementaire perspectief en gaan we dieper in op de distributie van de verschillende (betekenis)types per vertaalkeuze.

4. Duitse pendants van het Nederlandse *anders*

4.1 Vertaalkeuze A1A1: NL *anders* => DT 'anders'

A1A1	Ia	Ib	Ic	Id	totaal
N	14	18	16	23	71
%	19,7	25,3	22,3	32,3	100,0

Tabel 5 Distributie van de (betekenis)types binnen vertaalkeuze A1A1

Zoals blijkt uit Tabel 3 komt de letterlijke vertaling van Nederlands *anders* in Duits 'anders' alleen voor met betekenissen van type I. Bovendien toont Tabel 5 dat de voorbeelden relatief gelijkmatig verdeeld zijn over de vier subtypes van type I. We illustreren het nabepalingstype Ia in (9), type Ib voor bepaling van wijze in (10), type Ic voor het voorwerp van wijze in (11) en het type Id voor het deel van een complex predicaat in (12):

- (9) Hij is alweer in gesprek met iemand *anders*. (R952)
 Er ist schon wieder mit jemand *anders* im Gespräch.

- (10) Kijkt men je *anders* aan? (Mou1270) - Schauen sie dich *anders* an?
- (11) In elk land klinkt de regen *anders*. (Mou1116)
In jedem Land klingt der Regen *anders*.
- (12) Juffrouw Veegaete was *anders* dan de andere klanten. (Ma108)
Fräulein Veegaete war *anders* als die anderen Kunden.

Fobbe (2007:51-52) spreekt in dit verband van een grammaticalisatieproces waarbij het Duitse adverbiale 'anders' zich ontwikkelt tot een modificeerder in nabepaling. In dit proces spelen zowel syntactisering (m.n. de ontwikkeling van de vaste positie van 'anders' na het pronomen en van vaste constructies zoals 'jemand/etwas anders als') als semantische verandering (m.n. de vervaging van oorspronkelijke betekenissen 'verschil' en 'tweede' naar indefiniete niet-identiteit) een belangrijke rol. Deze ontwikkeling van adverbiaal in (10-11) naar nabepaling in (9) zou dan ook in het Nederlands op parallelle wijze kunnen verlopen.

Het uitzonderlijk geval in (13), waarbij we een dubbele vertaling met 'anders' én 'sonst' (A1A1S) krijgen, combineert de nabepalingsbetekenis type Ia met de negatief-conditionele betekenis van type IIa:

- (13) Hoe *anders* geviel de stijgende stortvloed van haar tederheden en liefdeskreetjes te verklaren? (VM109)
Wie *anders* ließe sich denn *sonst* die wachsende Sturzflut von Zärtlichkeiten und Liebesschreien erklären?

4.2 Vertaalkeuze A1A2: NL *anders* => DT 'ander()'

A1A2	Ia	Ib	Ic	Id	totaal
N	79	1	1	5	86
%	91,8	1,1	1,1	5,8	100,0

Tabel 6 Distributie van de (betekenis)types binnen vertaalkeuze A1A2

Bij vertaalkeuze A1A2 krijgt een adverbiaal *anders* in het Nederlands een Duitse vertaling m.b.v. het adjectivische 'ander'. In de overgrote meerderheid van de gevallen (zie Tabel 6) betreft het een type Ia waarbij de adjectivische nabepaling in het Duits een waaier aan naamvalsmarkeringen kan krijgen in (14) of waarbij het Duits kiest voor een parafraze met een adjectivisch 'ander' als voorbepaling bij een nomen in (15):

- (14) iets *anders* (E5) - etwas *anderes* / niets *anders* (D571) - nichts *anderes* / iemand anders (E117) - jemand *anderen* / van iemand *anders* (E312) - von jemand *anderem*
- (15) a. ergens *anders* (E72) - an einer *anderen* Stelle
b. Er zit niks *anders* op (E371) - Es bleibt uns keine *andere* Wahl.
c. Het kwam door iets *anders*.(ZV370) - Er hatte noch einen *anderen* Grund.

De patronen in (14-15) bevestigen volgens Fobbe (2007:53) de tendens dat casusflexie gebruikt wordt om op een ondubbelzinnige manier de modificeerderfunctie aan te geven.

4.3 Vertaalkeuze A1S: NL *anders* => DT 'sonst'

A1S	Ia	Ib	Ic	Id	IIa	IIb	IIc	III	totaal
N	16	0	0	0	38	16	1	1	72
%	22,2	0,0	0,0	0,0	52,7	22,2	1,3	1,3	100,0

Tabel 7 Distributie van de (betekenis)types binnen vertaalkeuze A1S

Alhoewel het nabepalingstype Ia in de Duitse vertaling doorgaans een adverbiaal 'anders' of een adjectivisch 'ander' krijgt, zoals in de voorbeelden in (9) en (14), is ook een patroon met 'sonst' mogelijk. Dit is met name het geval wanneer de nabepaling bij een vragend voornaamwoord of bijwoord hoort in (16):

- (16) a. Wat zou ik *anders* moeten denken? (D1154)
Was soll ich denn *sonst* glauben?
b. Hoe *anders* moet je in God geloven? (VI839)
Wie *sonst* sollte man an Gott glauben?
c. Waarover zou ik *anders* moeten mekkeren? (D34)
Worüber sollte ich *sonst* meckern?

Bij het onbepaald voornaamwoord *niemand* in (17), kan 'sonst' in de Duitse vertaling zowel voor- als nabepaling zijn (zie ook Fobbe, 2007:49-51):

- (17) a. Maar niemand *anders* die het zag. (E312) - Niemand *sonst*, der das sah.
b. Gij zijt mijn maat, Jaak, niemand *anders*. (VER118)
Du bist mein Freund, Jaak, *sonst* keiner.

In meer dan driekwart van de gevallen waarin 'sonst' opduikt als vertaling van *anders* betreft het echter een type II betekenis, met in eerste instantie het negatief-conditionele type IIa in (18), maar ook het type IIb van temporele uitzondering in (19):

- (18) a. Ik ga gauw, *anders* laten je ouders de poppen dansen. (D136)
Ich geh schnell, *sonst* drehen deine Eltern durch.
b. Dat moet wel zijn, zei ze. Want *anders* had ik u zeker ook gekend. (ZV208)
Das muß es sein, sagte sie. *Sonst* hätte ich Sie ja bestimmt auch gekannt.
- (19) Toen de bel ging was de klas meteen verdwenen, sneller dan *anders*. (VV176)
Als es klingelte, war die Klasse sofort verschwunden, schneller als *sonst*.

4.4 Vertaalkeuze A1Y: NL *anders* => DT 'Y'

A1Y	Ia	Ib	Ic	Id	IIa	IIb	IIc	III	totaal
N	16	2	2	7	2	1	0	4	34
%	47,0	5,8	5,8	20,5	5,8	2,9	0,0	11,7	100,0

Tabel 8 Distributie van de (betekenis)types binnen vertaalkeuze A1Y

Bij de vertaalkeuze A1Y krijgt het Nederlandse *anders* een Duitse vertaling die niet tot de drie basiscategorieën — 'anders', 'ander' of 'sonst' — behoort. Bij het nabepalingstype Ia gaat het hoofdzakelijk om een herformulering — *niemand/niets anders dan X => alleen X* — die de negatie uit het Nederlandse origineel wegwerkt in (20a-b) of om scenario's waarbij het Nederlandse *anders* helemaal géén pendant heeft in de Duitse vertaling, zoals in (20c).

- (20) a. Er was niemand *anders* dan hij in huis. (D527) - *Nur* er *allein* war zu Hause.
 b. Verzen die zich aan niets *anders* toonden dan de gebarsten aarde. (Mou1101)
Verse, die sich *nur* der rissigen Erde zeigten.
 c. ... dat er zich niemand *anders* dan wij beiden in het huis bevond. (VM76)
 ... daß sich außer uns niemand im Hause befand.

Een vergelijkbaar wegwerken van de negatie treedt op bij het predicaatstype Id in (21a), waar soms ook een lexicale omzetting voorkomt van een predicatieve constructie met adverbiaal *anders* naar het lexeme *veranderen* (21b):

- (21) a. Het is *nooit anders* geweest. (Ma154) - Das war schon *immer so*.
 b. Tussen de zerken was alles *anders* geworden. (D876)
 Auch zwischen den Gräbern war alles *verändert*.

Het hoogst uitzonderlijke commentatieve type III *anders* krijgt slechts één keer een vertaling als 'sonst' (zie (22a) en Tabel 3). In de andere 4 gevallen blijkt deze betekenis als discourse markeerder erg moeilijk in het Duits te vertalen. De voorbeelden in (22b-c) illustreren een oplossing m.b.v. het tegenstellende *maar* ('aber') of het modaal-adverbiale *eigenlijk* ('eigentlich'):

- (22) a. Volgens mij heb je gebrek aan ijzer (...) Ga *anders* naar de dokter. (D427)
 Also, meiner Meinung nach leidest du an Eisenmangel. (...) *Sonst* geh mal zum Arzt.
 b. Het valt *anders* wel mee, deze reis. (D1039)
Aber sie ist nicht so schwierig, diese Reise.
 c. Hier in België zijn *anders* toch ook schone meiskens genoeg. (ZV547)
 Hier in Belgien gibt's *eigentlich* doch auch schöne Mädels genug.

5. Nederlandse pendants van het Duitse ‘anders’ en ‘sonst’

5.1 Vertaalkeuze XA1: NL *ander()*/X=> DT ‘anders’

XA1	la	lb	lc	ld	totaal
N	3	9	6	3	21
%	14,2	42,8	28,5	14,2	100,0

Tabel 9 Distributie van de (betekenis)types binnen vertaalkeuze XA1

Het feit dat het algemene patroon in Tabel 9 erg gelijklopend is met dat in Tabel 5 illustreert de grote verwantschap tussen de vertaalkeuzes A1A1 en XA1. Beide hebben immers een adverbiaal ‘anders’ in de Duitse vertaling, komen alleen voor met betekenissen van type I, en vertonen een relatief gelijkmatige verdeling over de vier subtypes van type I.

- (23) Maar met een beetje *herschikken* komt hij toch al aan een half lint. (Mou1043)
Wenn er die Karten *anders* anordnet, schafft er gerade ein halbes Band.
- (24) Ze keerde zich om en begon de trap weer af te dalen, maar *bedacht zich*. (Ma587)
Sie drehte sich um und begann wieder hinabzusteigen, überlegte es sich dann aber *anders*.

Zowel bij type lb voor bepaling van wijze in (23) als bij type lc voor het voorwerp van wijze in (24), treedt een lexicale omzetting op die het spiegelbeeld is van die in (21): niet langer van adverbiaal in het Nederlands naar verbaal in het Duits, maar wel van verbaal in het Nederlands naar adverbiaal in het Duits. Analoge voorbeelden bevatten werkwoorden zoals *gaan verzitten*, *gaan verstaan* of *veranderen*.

De erg marginale vertaalkeuze A2A1 in Tabel 3 en 4 kunnen we beschouwen als het spiegelbeeld van de A1A2 vertaalkeuze geïllustreerd in (15). Immers, de Duitse vertaling met adverbiaal ‘anders’ correspondeert met een adjectivisch *ander* als voorbepaling bij een nomen in het Nederlandse origineel in (25):

- (25) Waarom kunt u ze niet op een *andere* manier doodmaken? (D733)
Kann man sie nicht *anders* töten?

5.2 Vertaalkeuze XS: NL X=> DT ‘sonst’

XS	la	lb	lc	ld	IIa	IIb	IIc	III	totaal
N	9	0	0	0	16	3	17	0	45
%	20,0	0,0	0,0	0,0	35,5	6,6	37,7	0,0	100,0

Tabel 10 Distributie van de (betekenis)types binnen vertaalkeuze XS

Net zoals we in de vorige paragraaf hebben gewezen op de sterke analogie tussen de vertaalkeuzes A1A1 (Tabel 5) en XA1 (Tabel 9), zo is er ook een opvallende gelijkenis tussen de A1S vertaalkeuze in Tabel 7 en de XS vertaalkeuze in Tabel 10. Beide hebben immers een adverbiaal ‘sonst’ in de Duitse vertaling, krijgen in driekwart van de gevallen een betekenis van type II, en als type I al voorkomt, dan uitsluitend in het

subtype Ia. In (16-17) zagen we dat 'sonst' kan verschijnen in de plaats van 'anders' wanneer de nabepaling van type Ia bij een vragend of onbepaald voornaamwoord of bijwoord hoort. De patronen in (26) zijn erg vergelijkbaar, alleen heeft het Nederlandse origineel geen *anders* maar wel *verder* of *nog meer*, die allebei nauw aansluiten bij de parafrase "voor de rest" van de niet-temporele uitzondering in de type IIc lezing van *anders* in (7):

- (26) a. Als jij je nu 'ns bezighield met die kassa en *verder* niets. (D994)
Wenn du dich doch nur mit deiner Kasse beschäftigen würdest und mit nichts *sonst*.
- b. God weet wat hij *nog meer* heeft uitgespookt. (D1122)
Gott weiß, was er *sonst* noch alles getrieben hat.

Een tweede grote groep waarbij de Duitse vertaling 'sonst' géén *anders* heeft in het Nederlandse origineel zijn de negatief-conditionele patronen van type IIa. Het Nederlands maakt hierbij, niet toevallig, gebruik van de twee scenario's van accommodatie die in Smessaert & Van Belle (2010:158-163) zijn beschreven bij de karakterisering van type IIa *anders*, met name de disjunctie met *of* in (27a) en – uitzonderlijkerwijs – de negatieve conditie met *zo niet* in (27b). Ook de vorm met *straks* in (27c) of het patroon zonder Nederlands bijwoord in (27d) passen perfect in deze type IIa lezing.

- (27) a. Ik ga afrekenen, *of* we zijn onze tram nog kwijt. (Ma274)
Ich geh zahlen, *sonst* verpassen wir noch die Tram.
- b. In alle geval: opzij en maak plaats. *Zo niet* dan worden je koplampen aan diggelen geslagen. (ZV82)
Auf jeden Fall: zur Seite und Platz gemacht. *Sonst* werden einem die Scheinwerfer zertrümmert.
- c. Voorzichtig, *straks* val je met die koffer. (D9)
Sei vorsichtig, *sonst* fällst du nachher mit dem Koffer noch hin.
- d. Niet remmen. Je ligt zo op je snuit. (D674)
Nicht bremsen, *sonst* liegst du sofort auf der Schnauze.

Tot slot is er nog de type IIc lezing van niet-temporele uitzondering in (7). Blijkens Tabel 3 krijgt deze betekenis systematisch de vorm 'sonst' in de Duitse vertaling, maar staat er slechts in 1 op de 18 gevallen ook de facto een vorm *anders* in het Nederlandse origineel. In de plaats daarvan verschijnen, ook weer niet toevallig, doorgaans de twee parafrases uit de definitie van type IIc *anders*, met name *voor de rest* in (28a) en *verder* in (28b):

- (28) a. "Hij heeft de ogen van zijn moeder," zei ze, "maar *voor de rest*, een echte Ornelis." (Ma357)
"Er hat die Augen seiner Mutter", sagte sie, "aber *sonst* ist er ein echter Ornelis."
- b. Ik tril soms, maar *verder* kan ik alle tafels uit mijn hoofd opzeggen. (D854)
Ich zittere manchmal, aber *sonst* kann ich das große Einmaleins auswendig aufsagen.

6. Grensgebieden

6.1 Ander type in Nederlands vs Duits

Een van de meest opvallende resultaten van dit verkennend corpusonderzoek is dat zo goed als alle gevallen van Duits ‘anders’ en ‘sonst’ in te passen zijn in de typologie van betekenistypes die voor het Nederlandse *anders* is opgesteld. Ook wanneer *anders* geen vertaling krijgt als ‘anders’ of ‘sonst’ dan had een van die laatste twee er wel degelijk als Duitse vertaling kunnen staan. Andersom geldt ook dat in die gevallen waarin het Duitse ‘anders/sonst’ niet correspondeert met *anders*, er in het Nederlandse origineel perfect een *anders* had kunnen staan. De enige uitzondering is wellicht de interpretatie van ‘sonst’ als ‘vroeger’ of ‘ooit’ (zoals in *Sonst stand hier ein Hospiz — Vroeger/ ooit stond hier een hospitium*). In verband met (26a) hebben we al gewezen op de nauwe verwantschap tussen het nabepalingstype Ia en het adverbiale type IIc (‘voor de rest’). Ook Wunderlich (1979) bespreekt de nauwe betekenisverwantschap tussen de type IIc lezing van ‘sonst’ enerzijds, en de conditionele type IIa lezing en het nabepalingstype Ia anderzijds. Bovendien zien we soms binnen type I een minimale verschuiving van het predicatieve type Id in het Nederlands naar een nabepalingstype Ia in de Duitse vertaling in (29a) of naar een adverbiaal type Ib in (29b):

- (29) a. Rechtvaardig is *anders*, maar wat kan een mens eraan doen? (Ma293)
Gerechtigkeit ist etwas *anderes*, aber was kann man dagegen machen?
b. Ze moesten een tweeling zijn, het kon niet *anders*. (Ma450)
Sie mußten Zwillinge sein, *anders* war es nicht zu erklären.

6.2 Alternantie ‘anders/sonst’ bij type Ia

In Tabel 3 en 4 stelden we vast dat er globaal genomen een vrij duidelijke taakverdeling is tussen het Duitse ‘anders’ en ‘sonst’: ‘anders’ codeert de betekenissen van types Ib, Ic en Id, terwijl ‘sonst’ de betekenissen van type IIa, IIb, IIc en III voor zijn rekening neemt. De enige betekenis waar ‘anders’ en ‘sonst’ rechtstreeks met elkaar in concurrentie treden is het nabepalingstype Ia. De vraag rijst dan ook of er in dit geval sprake is van betekenisnuances tussen de twee vertaalkeuzes. Er blijken inderdaad wel een paar algemene tendenzen te zijn. Eerst en vooral lijkt ‘sonst’ uitgesloten wanneer de context van het Nederlandse *anders* de betekenis van ‘verschil tussen a en b’ benadrukt, zoals in (30a). Ook wanneer *anders* letterlijk gevolgd wordt een *dan*-constituent krijgen we in als Duitse vertaling automatisch ‘anders/-er als’ en lijkt ‘sonst’ in deze constructie niet mogelijk (30b):

- (30) a. Ik durfde niet te bewegen, want als ik iemand *anders* was wist ik niet hoe dat moest. (VV8)
Ich wagte nicht, mich zu bewegen, denn wenn ich jemand *anders* war, dann wußte ich nicht, wie das vor sich gehen sollte.
b. Het had natuurlijk iemand anders dan Markske kunnen zijn. (VER951)
Hätte auch jemand anders als Markske sein können.

Tegenover een één-op-éénrelatie van exclusie en verschil met ‘anders’ lijkt een één-op-veelrelatie van inclusie en gelijkenis te staan met ‘sonst’. Die relatie verschijnt typisch in de context van een opsomming van gelijksoortige elementen in (31), waar we ‘anders’ wel zonder probleem door ‘sonst’ zouden kunnen vervangen:

- (31) a. Een mooie dood; beter dan kanker of wat *anders*. (D677)
Ein schöner Tod; besser als Krebs oder etwas *anderes*.
- b. Deze schakelde ergens iets in - een kap, een boiler of iets *anders* dat voorverwarmd moest worden. (VM189)
Letztere schaltete irgendwo etwas ein eine Haube, einen Boiler oder etwas *anderes*, was vorgewärmt mußte.

7. Conclusies

In deze bijdrage hebben we, op basis van een parallel corpus van Nederlandse romans met hun Duitse vertaling, de Duitse pendanten van de verschillende types *anders* in het Nederlands bestudeerd. Wat betreft de algemene correlaties tussen vertaalkeuzes en de drie grote (betekenis)types uit Smessaert & Van Belle (2010), stelden we in Tabel 3 en 4 vast dat er globaal genomen een vrij duidelijke taakverdeling is tussen het Duitse ‘anders’ en ‘sonst’: ‘anders’ codeert de basisbetekenis ‘op een verschillende manier’ van type Ib (bijwoord van wijze), type Ic (voorwerp van wijze) en type Id (deel van het predicaat). Het Duitse ‘sonst’, daarentegen, neemt de betekenissen van type IIa (negatieve conditie ‘zoniet’), type IIb (temporele uitzondering ‘gewoonlijk’), en type IIc (niet-temporele uitzondering ‘voor de rest’) voor zijn rekening. De vertaling voor de discourse markeerder van type III maakt noch van ‘anders’ noch van ‘sonst’ gebruik. Bij het nabepalingstype Ia, tot slot, waar een vertaling zowel met ‘anders’ als met ‘sonst’ mogelijk is, lijkt ‘anders’ bij voorkeur een één-op-éénrelatie van exclusie en verschil te coderen, en ‘sonst’ een één-op-veelrelatie van inclusie, gelijkenis en opsomming. De resultaten van dit onderzoek zijn mogelijks relevant op drie domeinen, nl. de taaldidactiek (Duits voor Nederlandstaligen en vice versa), de vertaalwetenschap (waar het talenpaar Nederlands/Duits tot nu relatief onderbelicht blijft), en de theoretische taalkunde (bij de studie van grammaticalisatiefenomenen e.d.).

Vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen in welke mate we deze globale resultaten dienen bij te stellen wanneer we ook de omgekeerde vertaalrichting, m.n. Duitse originele romans met hun Nederlandse vertaling, mee in beeld brengen. Een fundamentele vraag is op welke manier deze vergelijking tussen Nederlands en Duits een licht kan werpen op de situatie bij de derde pool uit de Germanic Sandwich (Hüning et al. 2006, Vismans et al. 2010), namelijk het Engels, omdat zich daar al minstens drie pendanten voor *anders* lijken aan te melden, namelijk *different(ly)*, *else* en *otherwise*.

Appendix: Het literaire vertaalcorpus Nederlands-Duits

- D Boudewijn Büch. *Het dolhuis*. 1987. Amsterdam: de Arbeiderspers. Vertaald door Helmut Mennicken, Marie-Térèse Schins-Machleidt. *Das Tollhaus*. 1987. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.
- E Harry Mulisch. *De elementen*. 1988. Amsterdam: de Bezige Bij. Vertaald door Martina den Hertog-Vogt. *Die Elemente*. 1990. München: Hanser.
- Ma Erwin Mortier. *Marcel*. 1999. Amsterdam: Meulenhoff. Vertaald door Waltraud Hüüsmert. *Marcel*. 2001. Frankfurt am Main: Suhrkamp
- Mou Guido Van Heulendonk. *Aimez-vous les moules?* 1998. Amsterdam: de Arbeiderspers. Vertaling: *Aimez-vous les moules?* Wien: Residenz Verlag.
- R Tim Krabbé. *De renner*. 1978. Amsterdam: Bert Bakker. Vertaald door Susanne George. *Das Rennen*. 2006. Stuttgart: Reclam.

- VER Hugo Claus. *Het verlangen*. 1978. Amsterdam: de Bezige Bij. Vertaald door Rosemarie Still. *Jakobs Verlangen*. 1996. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- VI Margriet De Moor. *De virtuoos*. 1993. Amsterdam: Contact. Vertaald door Helga van Beuningen. *Der Virtuose*. 1994. München: Hanser.
- VM Gerard Reve. *De vierde man*. 1981. Amsterdam: Elsevier Manteau. Vertaald door Jüürgen Hiller. *Der vierte Mann*. 1993. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- VV Cees Nooteboom. *Het volgende verhaal*. 1991. Amsterdam: CPNB. Vertaald door Helga van Beuningen. *Die folgende Geschichte*. 1991. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- ZV Leo Pleysier. *Zwart van het volk*. 1996. Amsterdam: de Bezige Bij. Vertaald door Christiane Kuby. *Schwarz vor Volk*. 1999. Berlin: Berlin-Verlag.

Bibliografische referentie

- Fobbe, Eilika. 2007. Irgend, sonst, anders. Synchronie Variation und Grammatikalisierung. *Göttinger Beiträge zur Sprachwissenschaft* 14: 41-58.
- Hüning, Matthias, Arie Verhagen, Ulrike Vogl & Ton van der Wouden (eds.). 2006. *Nederlands tussen Duits en Engels*. Leiden: Stichting Neerlandistiek Leiden.
- Inkova-Manzotti, Olga. 2002. Les connecteurs accommodants: Le cas de autrement. *Cahiers de Linguistique française* 24: 109-141
- Lamiroy, Béatrice & William Van Belle. 2003. Is het Nederlandse anders anders dan het Franse autrement? *Leuvense Bijdragen* 92: 147-161.
- Lamiroy, Béatrice & Michel Charolles. 2005. Utilisation d'un corpus pour l'évaluation d'hypothèses linguistiques. Etude de autrement. In Anne Condamines (ed), *Sémantique et Corpus*. Paris: Hermès. 109-147.
- Smessaert, Hans & William Van Belle. 2010. From manner adverbial to attitudinal discourse marker: The case of Dutch *anders*. In An Van linden, Jean-Christophe Verstraete & Kristin Davidse (eds), in collaboration with Hubert Cuyckens. *Formal Evidence in Grammaticalization Research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 137-189.
- Traugott, Elizabeth C. & Richard B. Dasher. 2002. *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vismans, Roel, Matthias Hüning & Fred Weerman (eds.). 2010. *Special issue: Dutch between English and German*. *Journal of Germanic Linguistics* 22(4).
- Wunderlich, Dieter. 1979. Analyse einiger Funktionen von "sonst" - ein Beitrag zur Klärung von Kontextabhängigkeit. In Inger Rosengren (ed.) *Sprache und Pragmatik*. Lund: CWK Gleerup. 371-390.